

Стаття надійшла до редакції 19.04.2013

Мосаковская К.В., маг.,
КНУ імені Тараса Шевченка

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЛАТИНСКИХ СФРАГИСТИЧЕСКИХ НАДПИСЕЙ

В статье рассматриваются структурно-семантические особенности латинских сфрагистических надписей на материале папских булл IX–XIV веков. Были описаны изменения, произошедшие в течение пяти веков в структуре папских булл, связанные с местом изображения и инскрипции.

Ключевые слова: сфрагистика, булла, печать, эпиграфика, латиноязычная сфрагистическая надпись, лексико-семантические особенности.

MOSAKOVSKA K.V., MA,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF THE LATIN SPHRAGISTIC INSCRIPTIONS

This article is devoted to the structural-semantic peculiarities of the Latin sphragistic inscriptions on the material of the papal seals or bulls, which cover period from the IX to XIV centuries. The changes which took place in the structure of papal seals during five centuries particularly in relation to the locus of image and inscription are indicated.

Key words: sphragistics, bull, seal, epigraphics, Latin sphragistic inscription, lexical-semantic peculiarities.

УДК 81'255.4:811.111

Науменко О.В., викл.,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

ПЕРЕКЛАД КОЛОРОНІМІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ (на матеріалі роману С. Моема "Розмальована завіса")

У статті розглянуто колороніми у перекладацькому аспекті. Визначено способи та труднощі відтворення кольороназв. Матеріалом дослідження слугує роман англійського письменника ХХ століття Сомерсета Моема "Розмальована завіса".

Ключові слова: колоронім, картина світу, символ, фразеологізм, перекладацькі збіги, перекладацькі незбіги, трансформації.

Феномен кольору цікавить людство з давніх часів. Учені завжди намагалися пояснити це явище, з'ясувати його дію на мозок і психіку. Аналіз досліджень і публікацій з визначеної теми свідчить про те, що колірні лексика (колороніми, кольороназви) постійно перебуває об'єктом дослідження лінгвістики, антропології, культурології та психології. Проблема колоронімів розглядається у різних напрямках. У першу чергу вчені звертають увагу на національно-культурні й індивідуальні характеристики кольоросприйняття. Значний інтерес викликають кольороназви як об'єкт досліджень у перекладознавстві, оскільки вибір адекватної лексичної одиниці при перекладі на іншу мову справляє значний вплив на збереження стилістичних та авторських особливостей тексту у художньому перекладі.

Сучасна наука розглядає колір як наслідок складного психофізіологічного процесу, який відбувається в організмі людини. З огляду на зростання зацікавленості лінгвістичної спільноти до когнітивних особливостей, зумовлених відмінністю картин світу, науковий пошук у сфері психолінгвістики є досить актуальним.

Метою статті є дослідження колоронімів у перекладацькому аспекті, визначення основних труднощів їх перекладу та з'ясування способів відтворення на матеріалі романі С. Моєма "Розмальована завіса" ("The Painted Veil") та двох його перекладів. Російський було здійснено М. Ф. Лоріє, а український належить автору статті.

Психологи засвідчують, що механізм сприйнятті кольору однаковий у всіх людей, тобто носії різних мов потенційно повинні сприймати кольори однаково. Що ж до ідентичності мовного вираження цього однакового сприйняття – подібного узгодження думок не спостерігається. Кожна мова по-своєму описує та членує об'єктивну реальність. На прикладі англійської, російської та української мов можемо зазначити, що у цих мовах налічується неоднакова кількість лексичних одиниць на позначення кольору. В англійській мові існує шість базових кольорів, які позначаються такими лексемами: *red, orange, yellow, green, blue, purple*, а у російській та українській – сім: *червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий* [Башманівський 2011, 151]. Т.М. Нікульшина також зауважує, що система відтінків кольорів в

українській мові більш розвинута та розгалужена, ніж в англійській мові: "Колористичний ряд бідніше представлений в англійській мові, а семантично ускладнена кольорова парадигма характерна для об'єктів ірреального світу в українській мові" [Нікульшина 2012, 277]. Саме через це спостерігаємо певні труднощі у перекладі з англійської на російську/ українську.

Експерт у галузі психології кольорів Фабер Біррен провів дуже багато досліджень і у книзі "Психологія кольору та колірна терапія" ("Color Psychology and Color Therapy") він зазначає, що представники обох статей упродовж усього життя віддають перевагу синьому та червоному кольорам [Birren 2006, 151]. І це не дивно, адже усі кольори можна отримати, змішуючи у різних співвідношеннях три первинні кольори: червоний, блакитний і жовтий. Змішуючи їх попарно, можна отримати три вторинні кольори: оранжевий, зелений і фіолетовий. Знову змішуючи суміжні кольори, отримуємо колесо основних кольорів з дванадцятьма секторами.

Й.В. Гете розробив шкалу кольору, на позитивному полюсі якої знаходиться жовтий, оранжевий, жовто-червоний та пурпуровий кольори, а на негативному – синій, червоно-синій, синьо-червоний (причому це крайній полюс, що виражає найсильніше внутрішнє збудження) та фіолетовий кольори [Гете]. Письменник характеризував кольори позитивного полюсу як життєві та рухливі. У поняттях сучасної психології їх можна охарактеризувати як стимулюючі, екстенсивні, експансивні. Якщо, наприклад, в образі чи у картині переважають ці кольори, то можна припустити, що художник – екстравертна людина. І, навпаки, прихильники кольорів негативного полюсу у шкалі – це люди інтравертні, оскільки ці тони викликають тривожні, м'які відчуття туги, що нібито спрямовані всередину.

На основі детального аналізу частотності вживання колоронімів у художньому творі можна з'ясувати психологічний тип письменника. У романі С. Моема "Розмальована завіса" переважають кольори негативного полюсу, найчастіше зустрічається чорний і синій. Це дає право припустити, що С. Моем – інтроверт (людина, спрямована на внутрішній світ власних думок і переживань), і факти з біографії письменника це лише підтверджують.

Найвагомішою перешкодою перекладу, зокрема перекладу колоронімів, є несумісність картин світу. Картина світу – це

поняття, створене в результаті взаємодії мови та культури. Як вже зазначалося, кожна мова по-своєму відображає світ, тобто кожна мова має свою особливу картину світу.

Іншою проблемою перекладу колоронімів є символічне значення кольорів, адже воно не в усіх культурах є однаковим. Досягти адекватності у цьому випадку можна татим чином:

- знайти у мові перекладу інший кольороприкменник з тотожним значенням;

- замінити його неколірним відповідником.

Приклад символічності спостерігаємо в епізоді, коли Чарлі Таунсенд звертається до Кітті: *"Вам жодний колір так не личить, як чорний"* (*"Nothing sits you so well as black"*). Колоронім чорний у цьому випадку є символом трауру. Завдяки йому письменнику вдалося досягти іронічного ефекту. Щодо перекладу, і російською, і українською наведена репліка перекладена адекватно, з урахуванням символічності та синтаксичних прийомів: *"Вам ни один цвет не идёт так, как чёрный"/ "Вам жодний колір так не личить, як чорний"*.

Особливої уваги потребують і стійкі вирази (фразеологізми, ідіоми) з колірним компонентом. Їх зараховують до реалій – словникових одиниць, які означають предмети, поняття та ситуації, що не існують у практиці іншомовного соціального колективу. Про реалії писав ще Й.В. Гете, але він не використовував цей термін: "При перекладі слід зачіпати неперекладне, тільки тоді можна зрозуміти інший народ, іншу мову". Реалії охоплюють зміст фонові інформації – соціокультурних фактів, характерних лише для певної нації чи національності, засвоєних масою їх представників і відображених у мові даної нації.

Цікавими з точки зору перекладу є відтінки кольорів. Наприклад, англійська лексема *blue* перекладається російською як *синий, голубой*, а українською – *синій, блакитний*. У цьому випадку *голубой/ блакитний* – відтінки синього кольору, а саме світло-синього. Це пояснюється тим, що у кожній мові колірний спектр поділяється по-різному, кількість основних кольоропозначень у кожній мові своя. Для російської та української картини світу характерне виділення блакитного та синього кольору як основних, а в англійській мові обидва відтінки позначаються одним колоронімом *blue*. Вибір того чи іншого варіанта пояснюється традицією використання у мові перекладу. Наприклад, для

позначення кольору моря у російській традиції зазвичай використовується варіант *синій*, для неба – *блакитний*, в українській – в обох випадках використовують *синій* колір. А слова, що позначають забарвлення рослин, квітів, цілком імовірно, пояснюються особистим досвідом перекладача.

У романі колоронім *blue* використовується на позначення кольору очей героїв роману. Як вже було зазначено, синій і блакитний – це два зовсім різних відтінки одного кольору, що за своєю природою не є однозначними.

Синій – колір спокою й умиротворення – у деяких випадках може символізувати вірність і відданість. Блакитний – колір знаті – часто виступає втіленням смутку та депресії. Три персонажі твору мають очі такого кольору. У Чарлі очі сині, і таке рішення перекладача вдало підкреслює натуру чоловіка. Серйозний і стриманий урядовець залишається вірним дружині і кидає коханку. У Дороті та Уодінгтона очі блакитні, та якщо у жінки вони підкреслюють шляхетне походження та непохитний характер, то у чоловіка – світяться вірою та надією.

У перекладі художнього твору, яким би близьким до оригіналу він не був, неминучі відмінності від первинного тексту: заміни, додавання, опущення тощо. Це спричинено такими факторами: особистість перекладача та своєрідність його сприйняття оригіналу; різносистемність мов; відмінності соціокультурного середовища.

Питання про міжмовні лексичні відповідності займає важливе місце у перекладознавстві. Я.І. Рецкер поділяє можливі відповідності між лексичними одиницями оригіналу та перекладу на три основні типи: еквіваленти, аналоги й адекватні заміни [Рецкер 2007, 73]. З розвитком перекладознавства з'явилася тенденція до створення більш точної класифікації співвідносності лексичних мовних засобів оригіналу та перекладу. В.С. Виноградов вважає доцільним покласти в основу класифікації перекладацьких лексичних відповідностей їх різні властивості та якості: за формою, обсягом, характером функціонування і способом перекладу [Виноградов 2001, 67-77].

Ураховуючи вищевказані теорії можна запропонувати таку класифікацію способів перекладу колоронімів:

- перекладацькі збіги,
- перекладацькі трансформації,
- перекладацькі незбіги (розбіжності).

До перекладацьких збігів відносимо повні збіги (еквіваленти) та варіантні. Еквіваленти характеризуються тотожністю значення, а також збігом структурних і лексико-семантичних елементів двох мов. Порівняємо:

blue sky – *синее небо/ синє небо*,

white china knob – *белая фарфоровая ручка/ біла порцелянова ручка*.

Зазначені збіги кольоропозначень характеризуються тотожністю значення та співпадають на морфологічному рівні, тобто виражені однією і тією ж частиною мови. Це пояснюється тим, що усі базові кольори (білий, чорний, червоний, синій, зелений тощо) мають свій еквівалент у мові перекладу. Та еквівалент кольоропозначення, що входить до групи основних кольорів, – це не завжди один з основних колоративів мови перекладу. Повні збіги не становлять труднощів для перекладачів. Їх передача (за рідкісним винятком) не залежить від контексту, і від перекладача необхідне лише знання відповідного еквівалента.

Варіантні збіги виникають, коли у мові перекладу існує декілька слів для передачі одного й того ж значення вихідного слова. Так, англійський колоронім *brown* російською перекладається як *коричневый*, *русый*, *каштановый*, а українською *коричневий*, *русявий* та *каштановий* відповідно. Ось і вираз *brown hair*, який двічі зустрічається у тексті і використовується для опису зовнішності двох героїнь, по-різному відтворюється у перекладі: *русые волосы/ русяве волосся* та *каштановые волосы/ каштанове волосся*. Один з варіантів перекладач обирає, виходячи з власного досвіду, сполучуваності та контексту.

У процесі перекладу необхідно так чи інакше трансформувати оригінальний текст, "щоб текст перекладу з максимальною повнотою передавав усю інформацію, закладену у початковому тексті" [Бархударов 1975, 190]. Будь-яка зміна елемента оригінального тексту, що здійснюється у процесі перекладу, називається перекладацькою трансформацією. Існують різні класифікації видів перекладацьких трансформацій, при цьому більшість перекладацьких операцій повторюється в усіх класифікаціях і розрізняється лише взаємною співвіднесеністю, розподілом за класами та іноді термінологією. С.Г. Бархударов виділив чотири основних типа трансформацій: переставлення, заміни, додавання та опущення [Бархударов 1975, 190].

Переставлення – це зміна розташування мовних елементів у тексті перекладу, порівнян з текстом оригіналу. Такими мовними елементами є зазвичай слова, словосполучення, частини складного речення та самостійні речення. Поширений випадок у процесі перекладу – це зміна порядку слів і словосполучень у структурі речення. Порядок слів в англійській та українській (російській) мовах неоднаковий, і це, звичайно ж, не може не виявлятися при перекладі. Переставлення зустрічаються досить часто, однак вони переважно поєднуються з різними граматичними та лексичними замінами. Розглянемо приклад: *She liked his black, bushy eyebrows.* – *Она любовалась его густыми чёрными бровями./ Їй подобалися його густі чорні брови.*

Заміни – найбільш поширений і різноманітний вид перекладацької трансформації. У процесі перекладу заміні можуть підпадати як граматичні одиниці – форми слів, частини мови, члени речення, типи синтаксичного зв'язку – так і лексичні, отже, можна говорити про граматичні та лексичні заміни. Наприклад: *His face had a sort of black pallor...* – *...его посеревшее лицо.../ Його посірівше обличчя...*

Причини, через які виникає необхідність лексичних додавань у тексті перекладу, можуть бути різними. Головною є "формальна невираженність" семантичних компонентів словосполучень у вихідному тексті. Скажімо, *"You know, this is no place for a woman".* – *А знаєте, здесь не место для белой женщины./ Знаєте, жінці тут не місце.* Подібні зміни пояснюються прагненням перекладача внести пояснення у текст перекладу. Так, у поданому прикладі російський переклада М.Ф. Лоріє фразою Уоддінгтона наголошує, що Кітті – англійка (європейка) – вразлива та витончена, не те, що місцеві жінки – китаянки.

Опущення – це явище, прямо протилежне додаванню. При перекладі опущенню найчастіше піддаються слова, що є семантично надмірними, тобто ті, що виражають значення, які можуть бути зрозумілими з тексту і без їхньої допомоги. Конкретні мовні елементи, як і система будь-якої мови у цілому, характеризуються великим ступенем надмірності, що дозволяє робити ті чи інші опущення у процесі перекладу. Розрізняють повне та часткове опущення. Часткове опущення зазвичай використовується при перекладі складних колоронімів. У перекладі "Розмальованої завіси" спостерігаємо лише повне опущення:

small white even teeth – ровные мелкие белые зубы/ маленькі рівні зуби,
yellow ray of sun – ятна солнечных бликов/ промінь сонця.

Перекладацькі розбіжності (незбіги) зустрічаються при буквальному перекладі, який проявляється у вигляді кальки, оскільки перекладач, уведений в оману спільними властивостями й ознаками контактуючих мов, особливо типологічно близьких, ототожнює всі інші властивості цих мов. В аналізованих перекладах перекладацьких розбіжностей не було виявлено.

Колороніми активно використовуються у художньому тексті для передачі емоційного стану людини, її позитивних і негативних рис характеру, різних соціальних і культурних явищ, менталітету народу. Завдяки своїй смисловій та емоційній насиченості кольороназви є одним із засобів втілення естетичних ідеалів автора: вони виражають його оцінки і ставлення до описуваного, слугують розкриттю його ідей, уявлень і поглядів. Дослідження тенденцій вживання колірної лексики у творах того чи іншого автора дозволяє повніше відзначити неповторність його авторського стилю.

При перекладі кольори можуть зберігатися, втрачатися, замінюватися та набуватися. Усе залежить від того, що має на меті перекладач: передати якнайточніше зміст чи створити цілісний текст, що справлятиме таке ж враження, що і текст оригіналу. У перекладі роману С. Моема "Розмальована завіса", як в російському, так і в українському, більшість колоронімів збережено. Це пов'язано зі спільними основними кольорами усіх трьох мов і свідчить про адекватність перекладу кольороназв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 287 с.
2. Башманівський О. Л. Лексико-семантичні особливості прикметника *black* в англійській мові / О. Л. Башманівський // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2011. – С.151–153.
3. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
4. Моем У. С. Собрание сочинений в 5 т. / У. С. Моем. – М. : Худож. Лит., 1993. – Т. 3. – 671 с.
5. Моем У. С. The Painted Veil = Розмальована завіса : роман / У. С. Моем. – К. : Знання, 2006. – 287 с.

6. Нікульшина Т. М. Ирреальність у просторі можливих світів : етнолінгвальні особливості (на матеріалі англійської та української мов) : [монографія] / Т. М. Нікульшина. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. – 377 с.

7. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода / Я. И. Рецкер ; дополнения и комментарии Д. И. Ермоловича. – М. : Р.Валент, 2007. – 244 с.

8. Birren Faber. Color Psychology and Color Therapy: A Factual Study of the Influence of Color on Human Life. – Lightning Source Incorporated, 2006. – 348 p.

9. Гёте Й. В. Учение о цвете / Й. В. Гёте // Режим доступу : <http://www.psyworld.info>

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Науменко О.В., препод.,
Черноморский государственный университет
имени Петра Могилы, Николаев

ПЕРЕВОД КОЛОРОНИМОВ С АНГЛИЙСКОГО НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА С. МОЭМА "УЗОРНЫЙ ПОКРОВ")

В статье рассмотрены колоронимы в переводческом аспекте. Выделены способы и трудности перевода цветовой лексики. Материалом исследования служит роман английского писателя XX столетия Сомерсета Моэма "Узорный покров".

Ключевые слова: колороним, картина мира, символ, фразеологизм, переводческие совпадения, переводческие несовпадения, трансформации.

Naumenko O.V., instructor
Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv

TRANSLATION OF COLOUR NOMINATIONS FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN (BASED ON SOMERSET MAUGHAM'S NOVEL "THE PAINTED VEIL")

The present article introduces colour nominations in the translation aspect. The main difficulties and ways of their rendering are examined. Somerset Maugham's novel "The Painted Veil" serves as the material of the research.

Key words: colour nomination, world picture, symbol, phraseological unit, translational coincidences, translational noncoincidences, transformations.